

הרב רייזמן יח ניסן תשפ"ו

קדש לי כל בכור זכר למכת בכורות

וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה זֹאת וְאַמַּרְתָּ אֵלָיו בְּחֶזֶק יָד הוֹצֵאתֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֶבְדִּים: וַיְהִי כִּי הִקְשָׁה פָּרְעָה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהַרֵּג ה' כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַה' כָּל פֶּטֶר רֶחֶם הַזָּכָרִים וְכָל בְּכוֹר בְּנֵי אִפְדָּה:

קראנו היום בתורה פרשת קדש לי כל בכור, מצות קידוש בכורות ופדיון בכורות, וצריך להבין קשר מצוה זאת לזכר למכת בכורות.

קבעו הדאורייתא של זכירת יצ"מ בפרשת ציצית

במסכת ברכות מבואר שמצות ציצית נקבעה להזכירה בכל יום עם מצות זכירת יציאת מצרים, אע"פ שיש הרבה פרשיות בתורה שכתוב בהם יציאת מצרים, בחרו חז"ל דווקא בפרשת ציצית, שבסיום מצות ציצית מוזכר יציאת מצרים 'לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהָיִיתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

וצריך להבין מדוע בחרו חז"ל דווקא במצות ציצית, והרי יש הרבה מצוות בתורה שהם זכר ליציאת מצרים.

וכתב המגן אברהם בסי' ס"ז [הובא במ"ב] שמן התורה אין החיוב דווקא בפרשה זאת, אלא כל פסוק או מימרא שמזכיר אדם יציאת מצרים, קיים מצות זכרון יציאת מצרים, אלא שחז"ל קבעו פרשה מיוחדת, פרשת ציצית.

מזכירין יציאת מצרים בלילות היינו פרשת ציצית

ויתכן שלאחר שכבר קבעו חז"ל דווקא במצות ציצית, שוב אינו יוצא מצוה זאת בהזכרת פרשה אחרת, כמבואר בדברי התוספות על 'אם עשית כן לא קיימת מצות סוכה מימין', אע"פ שמן התורה אין צריך שהשלחן יהיה בתוך הסוכה, כיון שגזרו חז"ל שלא יהא השלחן מחוץ לסוכה שמא ימשך אחר שלחנו, מאז והאלה צריכין לקיים מצות סוכה רק באופן כזה, כמו כן מצות זכירת יציאת מצרים צריך להיות דווקא ע"י מצות ציצית.

וכן מבואר במ"ב סי' ס"ד על 'הקורא ק"ש למפרע לא יצא', שכמו כן אם קרא פרשת ויאמר שלא כסדר, גם לא יצא ידי חובתו. ויש להתבונן בזה שאם כל פרשת ויאמר הוא רק כדי לבא לפסוק האחרון העוסק בזכרון יציאת מצרים, א"כ מה אכפת לו שלא קרא כסדרן פסוק ב' ופסוק ג' וד' של אותו הפרק? מכאן אנו לומדים שיש דין לקרוא כל פרשת ציצית מהחל ועד כלה, לא רק יציאת מצרים בלבד. ולכן צריך שיהיו כל הפסוקים כסדרן.

ומה שאמרנו שמן התורה היה אפשר לצאת מצות זכרון יציאת מצרים ע"י כל פרשה אחרת, הוא נוגע למעשה בשעה שהוא מסופק אם קרא ק"ש או לאו, שצריך לחזור ולקרוא ק"ש מספק, וכתב המ"ב בשם אחרונים שפרשת ציצית אינו צריך לומר כולו מספק, די לו בפסוק האחרון, כיון דספקא דרבנן לקולא, ואמירת יציאת מצרים מתוך פרשת ציצית הוא רק מדרבנן, לכן ק"ש צריך לחזור משום דספקא דאוריתא לחומרא, אבל פרשת ציצית שהוא מדרבנן, ספקו לקולא, ולכן יזכיר רק את יציאת מצרים בלבד.

אבל לכתחילה מחויב כל אדם מדרבנן לקיים מצות זכירת יציאת מצרים דווקא ע"י פרשת ציצית.

עד כדי כך שדעת רש"י והרמב"ם שהפירוש 'מזכירין יציאת מצרים בלילות' הוא דווקא ע"י פרשת ציצית. בזה נחלקו התנאים אם צריך לומר פרשת ציצית בלילה או לאו, לדעת רבי אלעזר בן עזריא ובן זומא שמזכירין בלילות, היינו דוקא ע"י פרשת ציצית.

ועי' שאגת אריה סי' ט' שהקשה כמה קושיות בזה, ונחלק על רש"י והרמב"ם עי"ש.

עכ"פ צריך להבין שאם אמרה תורה להזכיר יציא"מ כל יום וכל לילה, מה לי דוקא להזכירו ע"י פרשת ציצית, מדוע לא די באמירת 'ואמונה כל זאת' ששם מסופר על יציא"מ באריכות?

ע"מ כן פדיתי אתכם ממצרים במצות ציצית

והנה ברש"י פרשת שלח מבואר: (במדבר טו, מא) אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: אשר הוצאתי אתכם – 'על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי'.

כלומר שכל מה שאמרתי לך להטיל ציצית בכנפות בגדיך, כיון שפדיתי אותך ממצרים על מנת כן. וצ"ע דא"כ כל מצוה שבתורה היה יכול לסיים בנוסח כזה 'ופרט כרמך לא תעולל, לעני ולגר תעזוב אותם אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים - על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי'?

אבחין בתכלת כפי שהבחנתי במכת בכורות

וכדרכו בקודש מביא רש"י עוד פירוש, וכמבואר במפרשי רש"י שבכל מקום שמוקשה לו לרש"י דרך אחד, הוא מביא עוד ביאור, ולא לחינם מעמיס רש"י עוד פירוש, וכתב בהמשך שם: 'ד"א למה נאמר יציאת מצרים אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לשאינה של בכור, אני הוא עתיד להבחין ולהפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא (ב"מ סא)'.

היות ומאד קל לזייף את התכלת היוצא מהחלזון עם קלא אילן, בגוון אינדיג"ו מן הצומח, ויכול אדם לשקר שיהא נדמה כלפי חוץ כאילו הוא צבע את הציצית בתכלת, לכן אמר הקב"ה 'אני ה' אלקיכם' שהכל ראוי בדקדוק שהקב"ה מבחין בין בכורי למי שאינו בכור, והשגחתו הפרטית של הקב"ה נתגלתה באופן מובהק ביותר, 'אני עתיד להבחין בין תכלת לקלא אילן', כביכול אי אפשר לרמות אותי... אך עדיין צריכין אנו למודעי, ואף רש"י ידע שהדבר מוקשה ולכן הלך לחפש פירוש נוסף מרבי משה הדרשן. כי צ"ע שענין זה שייך למכת בכורות ולא לכלליות יציא"מ, וא"כ היה צ"ל 'אני ה' אשר הכיתי כל בכור בארץ מצרים'?

למה לא קבעו משו"ה פרשת מידות ומשקלות?

וכעי"ז מצאנו ברש"י פרשת קדושים [ויקרא יט, לו] לא תַעֲשֶׂה עֹל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמִּשְׁוֹרָה: מֵאֲזַי צֶדֶק אָבְנִי צֶדֶק אֵיפֹת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יְהִיָּה לָכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

'אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן. ד"א אני הבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור ואני הנאמן להפרע ממי שטומן משקלותיו במלח להונות את הבריות שאין מכירים בהם'.

גם במדות ומשקולות מסיים ביציאת מצרים, שגם שם שייך להחזיק משקלות של קילו או חצי, והוא טומנו במלח כדי שלא יהיה בו משקל הנכון, והוא מרמה את הקונים. ועל זאת הוא מסיים 'אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים'. וא"כ צ"ע מדוע הזכיר יציא"מ ולא מכת בכורות, גם צ"ע מדוע לא נקטו בפרשה זאת במקום ציצית, ואז היינו נצולים מקושיית השאגת אריה שאין ציצית נוהגת בלילה, ומדות ומשקולות נוהגות גם בלילה.

ועוד שאם העיקר הוא זכרון יציאת מצרים היה צריך לנקוט פרשת והיה כי יביאך, שכתוב במפורש כל ענין יציאת מצרים.

כנפי בגדיהם כנגד המשל של כנפי נשרים

עכ"פ כיון שרש"י הרגיש שעדיין לא די במה שפירש, כדי להבין מה שייכות בין ציצית ליציאת מצרים, ולכן הזכיר מיסודו של רבי משה הדרשן שמצא חמשה קשרים בין ציצית ליציאת מצרים. וזלה"ק:

'ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי וכו' על כנפי בגדיהם - כנגד (שמות יט) ואשא אתכם על כנפי נשרים. על ארבע כנפות ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש כנגד ד' לשונות של גאולה שנאמר במצרים (שמות ז) והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי: פתיל תכלת. על שם שכול בכורות תרגום של שכול תכלא. ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב. ושמונה חוטים

שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו
שירה על הים'.

הרמז הראשון הוא 'כנפי בגדיהם' כמו 'כנפי נשרים'. וצ"ע שהרי
באמת לא נסענו על כנפיים של נשרים, אלא שהפסוק נקט כדוגמא
בדרך משל כנפי נשרים, והיכן מצאנו שעושין זכר וגז"ש לתיבה
שנזכר בדרך משל?

על ארבע גדילים כנגד הלשונות של גאולה

הרמז השני 'על ארבע כנפות' הגם שכאן בפרשת שלח לא כתוב ד'
כנפות, אמנם בפרשת כי תצא כתוב 'גדילים תעשה לך על ארבע
כנפות כסותך', ודרש רמז כנגד ד' לשונות של גאולה. וצ"ע האם
דרשו כן גם על ד' פרשיות שבתפילין.

תכלת הדומה לרקיע בערב כנגד שיכול בכורות

הרמז השלישי הוא 'פתיל תכלת' שמזכיר מכת בכורות בדרך פלא,
כי התרגום על תיבת שכול הוא לשון כליון, חוט תכלת מזכיר לנו את
התכלה שעשו בבכורי מצרים.

הרמז הרביעי הוסיף רש"י שכיון שצעקתם היתה בלילה, וצבע
התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב.

וצ"ע שהרי אנו מחפשים זכר לנקודת חצות לילה, ועברתי בארץ
מצרים. כחצות הלילה, וא"כ מדוע אין לוקחין חוט שחור ממש כמו
באמצע הלילה?

והרה"ק מראדזין זי"ע בקונטרסים שלו על תכלת, ביקש להביא
ראיה על גוון התכלת שצריך שיהיה בהיר, והקשו עליו שמלשון רש"י

'הרקיע המשחיר לעת ערב' משמע שהוא הרבה יותר כהה וקרוב לשחור.

ועכ"פ בחצות הלילה בוודאי אין שום גוון תכלת על הרקיע.

ואולי בדוחק גדול י"ל שביליל ט"ו כשהלבנה מאירה בשלימותה באמצע החודש, אולי מסביב ללבנה עצמה יש איזה גוון דומה לתכלת. אך לכאו' הכל נראה כשחור ולא תכלת כלל.

שמונה חוטים כנגד הימים מיצ"מ לשירת הים

הרמז החמישי הוא: 'ושמונה חוטים שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים'.

שליש גדיל כנגד קפאו תהומות עד לב ים

הרא"ש על התורה מביא רמז שישי מהמדרש 'קפאו תהומות בלב ים', לב האדם מקומו בשליש קומתו, כך קפא התהום בשתי שלישי, כדי שלא יצטרכו בני ישראל לרדת למטה למעמקי המים, עשה ה' שהים קפא בשליש, ב' שלישים תחתונים היו קפואים, והשליש העליון נעשו כחומה מימינם ומשמאלם. ולכן עושין מעיקר הדין שיהיה אורך הציצית כ"ב אגודליו, שלישי מהם גדיל וב' שלישי ענף, רמז לקריעת ים סוף.

ציצית ע"ש שהציץ על בתינו במכת בכורות

רמז שביעי מצאנו בספרי, למה נקרא שמם 'ציצית' על שם שהציץ הקב"ה על בתי אבותינו במצרים, לראות אם יש בכור מצרי בבתי בני ישראל'.

וכ"כ רש"י בפרשת בא, [יב,יג] 'ולא יהיה בכם נגף - אבל הווה הוא במצרים (מכילתא) הרי שהיה מצרי בביתו של ישראל יכול ימלט ת"ל ולא יהיה בכם נגף אבל הווה במצרי שבבתיכם הרי שהיה ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו ת"ל ולא יהיה בכם נגף'.

וכן אמר רבי אליעזר הגדול לתלמידיו, שאדם נכנס בביתו וסוגר הדלת וחושב 'אין איש רואני', וציצית רומזים שהקב"ה מציץ בכל מקום, וכאותו תלמיד שהציצית טפחו לו על פניו, כי הקב"ה מציץ עלינו תמיד בכל מקום. לית אתר פנוי מניה.

הרי לנו ז' זכרונות שהציצית רומזים לנו על יציאת מצרים, שלא מצאנו כמותם בכל שאר המצוות שבתורה, ובזה באנו להבין מדוע נקטו חז"ל במצוה זאת יוצא מכל שאר המצוות שיש בהם זכר ליציאת מצרים.

אך עדיין צריכין אנו למודעי מה ענין פתיל תכלת עם מכת בכורות, שזה היה בחצות הלילה כשהרקיע שחור לגמרי. ועוד מה ענין תרגום תכלת לשון כליון, היה אפשר לצוות עלינו להטיל פתיל שחור, ולקרוא לכליון בלשה"ק 'שווארץ'.

והנה מצאנו גם זכר לקרי"ס בציצית, שאחד מהרמזים ברש"י על ח' ימים מיציא"מ עד קרי"ס. וכן ברא"ש בשם המדרש שהוא רמז לשלישי המים שקפאו. ובראשונים מבואר שהרמז ד' לשונות של גאולה, גם הוא רומז על קרי"ס, ורבינו בחיי מבאר שהלשון 'וגאלתי' בשלימות היה רק לאחר קרי"ס, כי 'והוצאתי אתכם מתחת סבלות

מצרים' התחיל בתשרי, 'והצלתי אתכם מעבודתם' היה בליל יציא"מ, וגאלתי היה בקרי"ס, ולקחתי בשבועות.

ובמ"א דן האם יצא ידי חובתו אם רק הזכיר קרי"ס ולא יציא"מ, דא"כ כבר יצאנו ידי חובה בשירת הים.

הלוא יצ"מ בט"ו והים נקרע בכ"א והן שבעה ימים?

ולפני שנבא ליישב התמיהות הנ"ל יש להקדים תחילה בקושיית הראשונים על דברי רש"י שכתב ששמונת חוטי הציצית הם כנגד ח' ימים שבין יציא"מ לקרי"ס, והרי היו רק שבעה ימים. וכמו שכתב רש"י בעצמו בפרשת שלח 'אנו קורין שירה בשביעי של פסח' שבאותו יום היה קרי"ס?

דוחק לומר שליקט רש"י מדרשים חלוקים

ובמזרחי רצה לבאר שהם מדרשים חלוקים האם נקרע הים ביום שביעי של פסח או ביום שמיני של פסח. והוא דוחק גדול שרש"י יזכיר דרוש מרבי משה הדרשן כשזה סותר את דברי עצמו, ואין דרכו של רש"י להביא מדרשים חלוקים.

ליל יצ"מ הלך אחר היום של י"ד - ב' נקודות

וכבר נודע מה שביאר בזה רבוה"ק זי"ע [הצל"ח בפסחים קטז, וכ"כ המקנה בקדושין לז, והחת"ס בכמה מקומות ע"פ דברי רבו ההפלאה] כי בימים ההם לפני יציאת מצרים היה הלילה הולך אחר היום, כדין בני נח, ונמצא לפי זה שליל מכת בכורות היה בי"ד ניסן, כי הלילה שאחריו היה נחשב עדיין כהולך אחר היום שלפניו. אך ביציאת מצרים שכבר נבחרו להיות בני ישראל, ומאז ועד עולם היום

הולך הלילה, נמצא שלפנות בוקר דיום כ"א ניסן כבר היה היום השמיני ליום י"ד שלפניו.

ושורש הדברים כבר מבוארים ברבינו בחיי, כיון שאכלו קרבן פסח בליל ט"ו, ובקדשים אין היום הולך אחר הלילה אלא הלילה הולך אחר היום, שנאמר 'ביום קרבנו יאכל', ודרשו חז"ל שהכונה על יום ולילה שלאחריו, כיון שהקריבו קרבן פסח ביום י"ד ואכלוהו בליל ט"ו, איך אפשר לאכול אותו ביום שלאחר ההקרבה והכתיב 'ביום זבחו ייאכל', אלא מאי שבקדשים הולך הלילה אחר היום, לכן נקרא ליל יציאת מצרים כיום י"ד שהיה לו דין י"ד להלכות קדשים.

וא"כ אפילו לולא החידוש של הצל"ח והמקנה שלפני מתן תורה היה הלילה הולך אחר היום, יש לנו ביאור זה דרבינו בחיי מצד אכילת הקדשים.

אמנם עדיין צריכין אנו למודעי, כי רש"י מדבר בפירושו לילד בן חמש למקרא שאינו מבין פלפולים שכאלה. וכן כתב החת"ס שזה חידוש גדול לפרש כך דברי רש"י בדרך פלפול עמוק, כי הנער בן חמש שנה עדיין לא שמע שבקדשים הלילה הולך אחר היום, והרי בפרשת בראשית כבר למד הנער בפסוק 'ויהי ערב ויהי בוקר' שהיום הולך אחר הלילה, תחילה בא הלילה ואח"כ בא היום. ומעולם לא שמע עדיין שבבני נח הלילה הולך אחר היום. וא"כ מדוע פירש"י שהיו שמונה ימים בין יציא"מ וקרי"ס.

ט"ס וצ"ל שבעה חוטי הלבן כנגד שבעה ימים ששהו

וביאר מרן החת"ס זי"ע בדרשות, תקפ"ח שלעניות דעתו נפל טעות סופר בדברי רש"י, וכ"כ המשך חכמה, וכ"כ הג"מ רבי יחזקאל לנדא

אב"ד וילנא זי"ע, [לא הנוב"י. הוא כיהן כאב"ד וילנא לפני תקופת ה'בנין שלמה' הג"מ רבי שלמה אב"ד וילנא, בעל 'חשק שלמה' על הש"ס, ודרכו להביא הרבה ד"ת משמו, וזה אחד מהם], שלשה מתנבאים בסגנון אחד, ונרחיב בביאור הדבר ע"פ לשון החת"ס זי"ע.

הנה בציצית שלנו ישנם ח' חוטים, מעיקר הדין לפי שיטת הרמב"ם חוט אחד תכלת וז' חוטי לבן. כלומר שצובעים בתכלת רק מחצית מחוט אחד מתוך ארבעה, ונמצא ז' לבנים ואחד תכלת. והיה כתוב בדברי רש"י 'וש' החוטים שבה ע"ש ש' ימים', ובאמת כונת רש"י לשבעה אלא שטעו וכתבו 'ושמונה'.

והביאור הוא כי חוט התכלת הוא כנגד מכת בכורות, וכאמור שפירוש תכלת הוא לשון שיכול, והוא כגוון הרקיע המשחיר, ומכת בכורות באמת היה בלילה. ושב'בעה חוטי לבן שבה כנגד שב'בעה ימים ששהו מיציא"מ עד קרי"ס.

עפ"ז ביאר החת"ס כי גוון התכלת אינו מזכיר לנו רק שיכול בבורי מצרים אלא גם את גוון הים, כי תכלת דומה לים, השיכול היה הן בליל יציא"מ כשלא היה בית מצרי שלא היה שם מת, והשיכול היה גם בקרי"ס, כמבואר בשירת הים שלא נשאר מהם שריד ופליט, צללו כעופרת, כקש, וכאבן ומתו בים.

ז' חוטי לבן הם כנגד שבעת הימים שעברו בין השיכול דמכת בכורות ובין השיכול דקרי"ס, ששניהם רמוזים בחוט תכלת.

ובזה נתחברו שני חלקי הדרוש דרבי משה הדרשן, תכלת ע"ש השכול וז' חוטי לבן כנגד ז' ימים שביניהם. ויש לגרוס 'ושבעה' ולא

'ושמונה', שכבר ביאר חוט תכלת על מכת בכורות וכן על קרי"ס שהים דומה לתכלת. וכן ביאר בבנין שלמה חלק א' סימן ב'.

וכבר נודע מהרבה דרשות חז"ל על הקשר בין ציצית לקרי"ס, וכן אנו מזמרים בפיוט 'שירה חדשה': 'הִרְאָה אוֹתוֹתֶם. לְכָל רוֹאֵי אוֹתָם. וְעַל כַּנְפֵי כְסוּתָם. יַעֲשׂוּ גְדִילִים. שִׁירָה חֲדָשָׁה שֶׁבָחוּ גֵאוּלִים'.

הראשונים לא הגיהו ולפרש"י היו ד' חוטי לבן - ב' הערות

אמנם הרא"ש והדעת זקנים לא קבלו הגהה הזאת, הרא"ש לא נקט שזה טעות סופר בדברי רש"י [החת"ס בעצמו כתב על דברי התוספתא שנתקשו להבינם 'ורבינו אליהו כדרכו ואין צורך', היינו שבמקום שאפשר לפרש הדברים מבלי להגיהם, בוודאי יותר טוב, בפרט שהראשונים לא אמרו שזה טעות סופר].

ועוד קשה, שאי אפשר להגיה ולפרש כן בדברי רש"י, כי דעת רש"י אינו כהרמב"ם הנ"ל, אלא שצריך לצבוע בתכלת ד' חוטים לעומת ד' חוטי לבן. כן מבואר ברש"י בשבת כז: ומנחות לב.

וכנודע שבכלליות יש בזה ג' שיטות, דעת רש"י ותוספות ד' תכלת ד' לבן, דעת הרמב"ם אחד תכלת וז' לבן, ודעת הראב"ד שתי תכלת וששה לבן.

וא"כ איך אפשר להגיה ברש"י 'ושבעה חוטים שבה' ולפרשו על ז' חוטי לבן, והרי דעתו שצריך ד' חוטי תכלת?

אא"כ נדחוק שרש"י רק 'הביא' את דברי רבי משה הדרשן, והוא היה סבור כהרמב"ם. רבי משה כדעתו של רבי משה.

ובאמת שבכל הש"ס אין משמעות שצובעים בתכלת רק חוט אחד כנגד ז' חוטי לבן, ומקורו של הרמב"ם הוא מספרי, ודרכו של הרמב"ם לסמוך על הספרי. ויכולין לדחוק ולומר שרש"י הביא מיסודו של רבי משה הדרשן. אך עדיין דוחק הוא כי אין כן דעת רש"י. אמנם ברש"י על התורה לא גילה לנו מה מנין חוטי תכלת, אך שני פעמים בש"ס כתב רש"י להדיא שהם ד' חוטי תכלת כנגד ד' חוטי לבן.

ועתה הגיעה השעה ליישב כל הקושיות בחדא מחתא, א. שמונה ימים בין יציא"מ קרי"ס. ב. והרי בלילה אין הרקיע בגוון תכלת, ואיך הציצית מזכירין את מכת בכורות. ועוד קושיות הנ"ל.

ובאמת דמעיקרא פירכא איך שייך לומר שהתכלת מזכיר את הרקיע השחור שהיה במכת בכורות, והרי בזה"ק מבואר להדיא שהלילה ההיא היה מאיר כמו שעת צהריים דתקופת תמוז. וה'אור החיים' הק' כתב שזה חלק ממצות סיפור יציאת מצרים, לספר לבנינו שהלילה ההיא היה באמת מאיר כצהריים, לא דמיונות ולא בערך אלא ברור כשמש שכך היה ממש במציאות.

וא"כ היה צריך להביא עוד חוט לבן כנגד מכת בכורות שהיה בלילה שהאיר כיום, ואיך כתב רש"י שמכיון שמכתם היתה בלילה לוקחין חוט תכלת רמז לרקיע המשחיר לעת ערב, והרי הלילה כיום האירה באותה שעה?

לא הוי נהיר האי לילה כתמוז אלא ישראל ולא למצרים

ומאידך גיסא צ"ע שאם האיר הלילה כמו ביום, א"כ בשעה שאמר פרעה למשה 'קומו צאו מתוך עמי', מדוע השיבו משה שאין אנו

יוצאים כגנבים בלילה, והרי 'ההיא ליליא הוה נהיר כתקופת תמוז',
א"כ מדוע הם נחשבים כגנב היוצא בלילה, וכי הגנב בודק על
השעון אם הוא יום או לילה, והרי הוא בודק את המצב אם המצב
חשוך ואין רואים אותו ואז הוא יוצא. אם הוא יוצא בלילה המאירה
כתקופת תמוז אינו גנב היוצא בלילה...

וכתב האור החיים הק' עה"פ 'ויקם פרעה לילה', שמכיון שאותו
לילה האירה ממש כחצות היום, וכאמור שזה חלק ממצות ההגדה
לספר לבנינו שהלילה האירה כיום, לכן אמר הכתוב 'ויקם פרעה
לילה' שלא יעלה על דעתך שהלילה האירה גם לעיני המצריים, רק
לבני ישראל האירה הלילה כיום, אבל לעיני מצרים ופרעה היה לילה
חשוך ביותר. ולא לחינם אומרים כל ילדי ישראל 'פרעה בפיז'מה
באמצע הלילה'... כי לעיני פרעה היה הלילה חשוך. ורק לכל בני
ישראל היה אור במושבבותם¹.

וזלה"ק: 'כי יכוין לומר שיגיד לו גם נס הלילה שנעשה יום ושמא
תאמר כי זרח אור בלילה דרך כלל לרעים ולטובים, לזה אמר ויקם
פרעה "לילה" כשקם הוא לקרוא למשה ולאהרן מנע ה' מרשע
אורה והיה לילה פירוש חשך, כאומרו (בראשית א ה) ולחשך קרא
לילה'.

ועתה מיושב ומובן מה שאמר משה לפרעה שלא נצא כגנבים
בלילה, כיון שבעיניי שלך נדמה לך שעכשיו חושך, כלפי העיניים

¹ וב'כלי יקר' כתוב שבמכת חושך היה אצל בני ישראל אור ביום,
אבל בלילה היה חשך כדרך כל שאר הלילות.

שלך יהא נראה לך שאני יוצא כגנב בלילה, אינני יוצא במצב כזה, אני ממתין שגם בעיניך יהיה אור יום, ואז אצא ממצרים כמלך ולא כגנב.

וזש"כ ברש"י [לפי גירסת רבוה"ק הנ"ל] ששבעה חוטי לבן כנגד ז' ימים שבין יציא"מ לקרי"ס, וחוט אחד תכלת הדומה ללילה המשחיר, כי אותה לילה היתה משמשת באור וחושך בערבוביא, נהיר כתקופת תמוז לישראל, וחושך ומכת בכורות למצרים.

עקדו ישראל בשבת הגדול בכורי מצרים בעקידת הטלה

אך עדיין צ"ע שהרי הרקיע בחצות הלילה הוא חשוך בגוון שחור, ורק לעת ערב הוא בגוון תכלת?

ולזאת יש להוסיף דברי מהרש"א זי"ע במסכת שבת פז: שמכת בכורות שהכריחה את פרעה לומר לנו 'קומו צאו', זה הסתיים בחצות הלילה, אף שנודע לנו שזה התחיל בחצות.

שם בתוספות הביאו מדרש ידוע שבשבת הגדול כשלקחו את השה, באו בכורי ישראל ועשו מלחמה עם אבותיהם. והקשה מהרש"א קושיא גדולה שהרי שבת הגדול היה ביום י' ניסן, ועדיין לא ידעו כלל מכת בכורות באותה שעה, רק באור לארבעה עשר עמד משה בבית פרעה, לאחר שנסתיימו ימי מכת חושך² ואמר לו 'כחצות הלילה' מחר יוצאים ממצרים, ואז באה הידיעה בכל מצרים על מכת בכורות. ובאמת שכבר בפרשת שמות אמר לו 'הנני הורג את בנך בכורך' כיון שאתה ממאן לשלח את בני בכורי ישראל. אבל

² כמבואר שג' ימים ראשונים דמכת חושך היה בימי ד' ה' ו' לפני שבת הגדול, בשבת הגדול עצמו לא היה להם חושך, כדי שיהיה להם שחור בעינים בראותם את בני ישראל לוקחים אלילהם השה וקושרים לכרעי המיטה, ואח"כ ג' ימי אפילה שלא קמו איש מתחתיו, בימי א' ב' ג'. ואח"כ אמר לו משה לפרעה על מכת בכורות.

בכל מצרים עדיין לא ידעו כלל הבכורים שהם יותר בסכנה משאר האחים והאחיות שלהם, שאם כבר ידעו, מדוע נזכרו עכשיו להלחם באבותיהם?

וי"א שבני ישראל סיפרו כן למצריים, אך במהרש"א הקשה שגם בני ישראל לא ידעו אז שעתיד להיות מכת בכורות, כי משה רבינו עדיין לא קיבל את הדיבור מאת ה' על מכת בכורות, וא"כ מדוע יצאו הבכורים של המצריים להכות את אביהם?

ותירץ מהרש"א ע"פ מש"כ במדרש ומובא בראשונים שמזל טלה הוא בכור, שהוא הראשון מי"ב מזלות, ומכיון שהשה מזכיר להם את מזל טלה שהוא בכור, וזה היה אלהי מצרים, וכמ"ש בפרשת מקץ (מג, לב) וַיִּשְׁימוּ לוֹ לְבִדּוֹ וְלָהֶם לְבִדָּם וְלַמִּצְרִים הָאֲכָלִים אֹתוֹ לְבִדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת הָעֶבְרִים לָחֶם כִּי תוֹעֵבָה הִוא לַמִּצְרִים: ותרגם אונקלוס 'ארי בעירא דמצראי דחלין ליה, עבראי אכלין'. וכ"כ רש"י שאונקלוס נתן טעם לדבר. כלומר שמכיון שבני ישראל אוכלים את אלילי המצריים, לכן תועבה היא לאכול עמהם.

וביאר מהרש"א שמכיון שבני ישראל קשרו את השה אצל כרעי המיטה, והטלה הוא בכור למזלותיהם, בכך הרגישו בכורי מצרים כאילו קושרים אותם בעצמם. מרוב אדיקותם באליליהם השה, היו הבכורים מרגישים כאילו קושרים אותם בעצמם.

שיכול הבכורות התחיל מזמן שחיטת הפסח עד חצות

וז"ל מהרש"א: 'ואותו יום ה' בשבת היה כו'. עיין בתוס' אבל בטור א"ח סימן ת"ל הביא המדרש הזה בע"א שהיו שיניהם קהות על ששוחטין אלהיהם ולא היו רשאים לומר דבר כו' ע"ש ואחרי הדקדוק

במאמר כפי מה שכתבו התוס' כשלקחו פסחיהם נתקבצו בכורות כו' מפני מה נתקבצו הבכורות מעיקרא יותר משאר העם שהרי עדיין לא הגידו להם שיהרוג בכורי מצרים? אבל הכוונה כי מזל טלה הוא ראש ובכור לכל המזלות והוא עצמו מזלן ואלהיהן של מצרים ומהבכורות ועל כן נתקבצו הבכורות טפי כשלקחו פסחיהן שהיה טלה שהוא מזלן ואלהיהן של הבכורות והיו שיניהם קהות כו' והלכו אצל אבותיהם כו' דהשתא ב' המדרשים נתכוונו לדבר אחד וק"ל.

ולפי זה נתיישב איך פרש"י שהתכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב, אע"פ שמכת בכורות היה בפועל בחצות הלילה כשהרקיע שחור לגמרי, כי כאמור בדברי מהרש"א שבשחיטת השה הרגישו בכורי מצרים כאילו שוחטים אותם בשתי סימנים, שיכול הבכורה של מצרים היה לעת ערב בשעת שחיטת השה שהוא בכור המזלות.

וכמבואר שזה היה ממש מסירות נפש מצד בני ישראל לקחת אלילי מצרים ולשחוט אותם לעיניהם, וכנגד זה אנו עושים את הזכר בחוט תכלת, שבאותה שעה באמת הרקיע בגוון תכלת ממש. אין אנו עושין זכר לחצות הלילה כשהרקיע שחור, אז עבר הקב"ה ונגף את מצרים, אלא עושין זכר לזמן שחיטת הפסח בין הערביים, שהרקיע בגוון תכלת. ובשלש כיתות הפסח נשחט, כמה שיותר מאוחר, הרקיע יותר ויותר בגוון תכלת.

תכלת זכר לעבדות ישראל בשיכול הבכורות לעת ערב

לזאת אנו קושרים חוט תכלת, לזכור את העבדות שלנו, חותם של זהב, חותם העבדות בחוט תכלת, לזכור את העבודה שעבדנו את

השי"ת במסירות נפש לשחוט את הטלאים לעיני המצריים שהוא היה בכור המזלות. באותה שעה היה מוכרע התוצאה שזכינו שהקב"ה יכה את המצריים במכת בכורות. בשעה שכבר אכלו את כל הטלה, ולא הותירו ממנו עד חצות לילה, באותה שעה קיים הקב"ה מצוה זאת ולא השאיר בית אשר אין שם בכור מת.

אין אנו עושין זכר לסוף שיכול הבכורים אלא לראשית שיכול הבכורה לעת ערב כשהרקיע בגוון תכלת.

ומעתה אין צריך לשנות הגירסה ברש"י, אלא כפשוטו 'ושמונה חוטים יש בה כגד שמונה ימים שבין יציא"מ וקרי"ס', שהרי אמרנו שחוט תכלת כנגד הרקיע לעת ערב די"ד ניסן, בזמן שחיטת הפסח, ולכו"ע יש שמונה ימים בין י"ד ניסן לכ"א ניסן, כי אין אנו מונים משעת מכת בכורות בפועל אלא משעת מכת בכורות בכוח. נפל עזור נפל עוזר.

וכ"כ הרא"ש בפרשת בשלח שאנו מונים משעת שחיטת הפסח.

שמונה ימים ששהו מחצות י"ד ששחטו אלוהי מצרים

וכ"כ מהר"ל זי"ע בגור אריה על דברי רש"י הללו: 'דחשיב זמן התחלת היציאה מחצות של יום י"ד, שאז כיון ששחטו הפסח שהוא אלהיהם ולא יכלו לומר להם דבר, זה נקרא יציאה מרשותם'. כביכול הקב"ה רק 'גמר' מכת בכורות, ההתחלה היתה ע"י מסירות נפש של בני ישראל, ואכן יש שמונה ימים מאותה שעה עד קרי"ס. בלי חשבונות של לילה הולך אחר היום, ובלי טעות סופר בדברי רש"י.

בגמ' מנחות דף מג מבואר שהציצית שאנו לובשים הוא חותם של עבדות, והיה רבי מאיר אומר גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של

תכלת. ונקרא 'כבלא דעבדא' בשבת נז: בפרק במה אשה. ומבואר בתוספות שהציצית שלנו הוא כחותם של עבדות.

מה שהקב"ה הרג את בכוריהם, אין מזכיר לנו את העבדות, רק מה ששחטנו את הפסח בערב שלפני כן, הוא 'עבודה' שעבדנו את השי"ת, וכמבואר ברש"י עה"פ 'ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה', הוא שחיטת הפסח. כי כאמור שזה היה עבדות גדולה מאד, להתגבר כנגד מה שהיינו עבדי פרעה הרבה שנים, ולתפוס את הדבר הכי חשוב בעיני פרעה ולזלזל בו בזלזול גמור ומושלם, כמבואר בספר החינוך, באותה שעה נעשינו עבדי ה'.

והזכרון שאנו עושים, אינו רק לניסים שעשה עמנו ה', אלא לעבדות שזכינו לעבוד אותו ית' באותה שעה, כדי שהציצית יהיה לנו לזכרון לעבדותו ית'.

ולכן יש ז' חוטי לבן ואחד תכלת, ומבואר בכתבי האריז"ל שאפילו בימינו שיש ח' חוטי לבן, יש לדמות בעיניו כאילו אחד מהם חוט תכלת, בשעה שאדם מתבונן בזה החוט שהוא דומה לרקיע שהוא לעת ערב כגוון תכלת, בכך הוא מזכיר לנפשו את העבדות שיש לנו כלפי השי"ת בשעה ששחטנו את הפסח, וסמכנו עליו ית' שהוא יציל אותנו.

זכר לעבדות שחיטת הפסח בחותם עבדות דציצית

וכמו שהארכנו בערב שבת הגדול שמצות הפסח נקרא בעיקר 'עבודה', ועבדת את העבודה הזאת, וכבר אמר הקב"ה עוד מתחילת הענין 'שלח את עמי ויעבדוני', יצאנו מגדר עבדי פרעה ונכנסנו להיות עבדי ה'. ולכן היה לנו שני דמים באותה הלילה, דם מילה ודם

פסח. תערובת הדמים שהיה לנו על הדלת, וכמבואר בתרגום יונתן שהיה על המשקוף והמזוזות הן דם פסח והן דם מילה.

וכ"כ רש"י בפרשת משפטים בשם חז"ל: 'רבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר, מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים **עבדי הם** ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם'.

הרי שהעבדות האמיתית היתה אז בשעת שחיטת הפסח, והנחת הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות. ועל זאת אנו עושין זכר בציצית, כי זהו התכלית של כל יציאת מצרים, 'בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים' ופרש"י שהתכלית הוא להיות לו לעבדים. והעבדות להשי"ת צריך להיות זך ונקי, בלי שום פניה ורווח עצמי.

אכהמ"ל אבל יעויין בגמ' קדושין דף כב שאם העבד מגביה לרבו, זה גם קנין עבדות. ובהמשך בגמ' מבואר שם שצריך שההגבהה תהא בלי שום הנאה עצמית. קנין העבדות הוא התמסרות לגמרי להשי"ת בלי שום חשבון עצמי. אין אנו עבדי ה' בגלל שעי"ז יתן לנו כל טוב.

לא הודיעם בלקיחת הפסח שבזה ימותו הבכורים

ולכן כשנתן לנו הקב"ה את מצות הפסח, לא כתוב כלל 'ועברתי בארץ מצרים', רק אח"כ נודע לנו על הגאולה באותה הלילה, בתחילה בר"ח ניסן לא אמרו לנו רק שיהיה מקחו מבעשור, לימדו אותנו על פרטי מצות הפסח, ולא דיברו כלל על התועלת שיהיה לנו.

רק עבדות במסירות נפש. לכן זכינו למצות ציצית להזכיר לאדם על עבדותו כלפי השי"ת.

כל פרטי פרשת ציצית מענין עבדות השם שביצ"מ

ועתה מובן מדוע בחרו חז"ל בפרשת ציצית כדי להזכיר לנו על יציאת מצרים, יחד עם ההתחייבות שיש בזה, כי לא רק כתוב בו 'אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים' אלא כל פרטי וסימני מצות ציצית רומזים לעבדותנו כלפי השי"ת.

ולא רצה רש"י שנזכור בציצית רק מכת בכורות בלבד, כי בגאולה יש ד' לשונות, 'ולקחתי' הוא בהר סיני, וצריך שהציצית יכסו את כל חלקי הגאולה מביטול העבודה במצרים עד נעשה ונשמע.

מה לנו להזכיר הימים ששהו ואינו אלא ענין טכני?

ועדיין צריך לבאר לשון רש"י: 'ושמונה חוטים שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים', משמע מלשון רש"י 'ששהו' שמונה ימים, ולא רק ענין טכני שהלכו שלשה ימים ורדפו אחריהם וכו' וכו', אלא שיש ענין בשמונה חוטים כדי לזכור אותם שמונת הימים 'ששהו' בין יציאתם לקרי"ס. ואי"ה יתבאר בשיעור הבא עלינו לטובה.